

Сточна А.С.,
*студентка 5 курсу, 4 групи, Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ВІКТИМНІСТЬ ОСІБ ІЗ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Ключові слова: віктимність, детермінанти віктимності, психічні розлади.

Анотація. У тезах розглянуті окремі питання віктимності осіб із психічними розладами.

Аннотация. В тезисах рассмотрены отдельные вопросы виктимности лиц с психическими расстройствами.

Ключевые слова: виктимность, детерминанты виктимности, психические расстройства.

Summary. In theses examined some issues of victimhood of persons with mental disorders.

Keywords: victimhood, factors of victimhood, mental disorders.

Відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу», психічні розлади – це розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті. [1] За даними Бюро Всесвітньої Організації Здоров'я в Україні, наразі на психічні розлади різної тяжкості страждають 8 мільйонів українців – близько 19% усього населення країни.

Порти те, що масова культура активно вкорінює у суспільній свідомості негативний образ особи із психічними розладами як злочинця й агресора, дослідження свідчать, що особи з психічними захворюваннями нерідко самі стають жертвами злочинів. [5] Це дає підстави говорити про наявність певного взаємозв'язку між наявністю в особи патологій психічного здоров'я та рівнем її віктимності.

Віктимність визначається як підвищена здатність людини через низку духовних і фізичних властивостей, а також соціальну роль чи статус ставати за певних обставин жертвою злочину. За видовою класифікацією, наведеною В. О. Коноваловою та В. Ю. Шепітько, віктимність психічно хворих належить до так званої «віктимності-патології», адже вона є наслідком патологічного, хворобливого стану таких осіб. [3, с. 85]

Загальноприйнятим є поділ віктимності на масову (притаманну певній групі осіб) та індивідуальну (властиву конкретному індивіду в силу унікального набору його особистісних характеристик – детермінант віктимності). Відповідно до цієї класифікації, Б.М. Головкін відносить розлади психіки до «психічних детермінант індивідуальної віктимності особи». [2, с. 9] Із цієї точки зору психічний розлад розглядається як віктимогенна деформація особистості, що характеризується рядом властивих їй віктимогенних ознак:

- несприятливі умови соціалізації;
- погана адаптованість до норм суспільного життя;
- низька культура спілкування;
- емоційна нестійкість;
- понижена здатність до критичного мислення і прогнозування розвитку подій;
- пригніченість волі до чинення опору;
- асоціальний спосіб життя і неадекватна поведінка у кризових ситуаціях. [2, с. 8]

Наявність в особи цих ознак зумовлює її віктимну поведінку, яка у свою чергу сприяє виникненню злочинної мотивації щодо цієї особи як потенційної жертви посягань. [2, с. 9] Показовим у цьому аспекті є дослідження, проведене Т.Ю. Філатовим, у ході якого також було виявлено взаємозв'язок між рівнем віктимності осіб з психічними розладами та їх віктимною поведінкою.

Так, до першого (слабко вираженого) рівня віктимності було віднесено осіб із так званою «нейтральною поведінкою». Її особливність полягає у тому, що вона не сприяє вчиненню злочину, але і не перешкоджає його вчиненню. [3, с. 85] Така поведінка була властива лише 19% осіб.

Типовими для осіб із психічними розладами виявилися другий (помірно виражений) і третій (значно виражений) рівень віктимності. До них Т.Ю. Філатов відніс відповідно 33% і 46% осіб, які взяли участь у дослідженні. Характерними для цих осіб були два види віктимної поведінки: провокуючу та пасивну. [4, с. 14] Перша полягає у сприянні виникненню безпосередньо злочинного наміру або негативних емоційних станів, що призводять до вчинення злочину. [3, с. 85] Наприклад, несвідоме підвищення рухальної активності як один із симптомів психічної хвороби може викликати у потенційного злочинця агресію чи страх, які зумовлюють вчинення правопорушення. Пасивна поведінка, у свою чергу, полягає у нездатності психічно хворої особи протидіяти злочинним діям. Цей вид поведінки найбільш характерний для осіб із тяжкими розладами психіки, що пояснюється їх клініко-психопатологічними проявами у вигляді афективно-вольової загальмованості. [4, с. 15]

Підсумовуючи, варто зазначити, що попри високу віктимність осіб із психічними розладами, вони часто залишаються

без належного рівня захисту від злочинів, особливо в країнах із середнім та низьким рівнем доходу. Це є проблемою з огляду на серйозні наслідки віктимізації таких осіб, до яких відносять загострення психіатричних симптомів, істотне зниження якості життя, а також ризик вчинення ними злочинів у майбутньому. За таких умов необхідним вбачається розроблення ефективних засобів віктимологічного запобігання злочинам проти осіб з психічними розладами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 січ. 2000 р. № 1489-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2000. – № 19. – ст.143.
2. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання / Б. М. Головкін. // Теорія і практика правознавства. - 2014. – Вип. 2. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33.
3. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
4. Филатов Т.Ю. Судебно-психиатрическая и виктимологическая оценка психических расстройств у потерпевших // Российский психиатрический журнал. – 2009. – №4. – С.12-19.
5. Latalova K, Kamaradova D, Prasko J. Violent victimization of adult patients with severe mental illness: a systematic review. *Neuropsychiatr Dis Treat.* 2014;10:1925-1939 <https://doi.org/10.2147/NDT.S68321>.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. К.А. Автухов